

กระบวนการและการพัฒนาผลงานผ้าทอกระเหรี่ยงบ้านคางใจ

Process and development of Karen woven fabric at Ban Kangjai

ปัญญา สุนันตา¹, ปุญยวีร์ มงคลพิพัฒน์พร², นิติพงษ์ กาวิวล³
Panya Sunanta¹, Punyavee Mongkolpipatporn², Nitipong Kaweewol³
วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹,
วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย²,
โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย³
Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University¹,
Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University²,
The Prince Royal's College³

Corresponding Email: punyavee.mong@mcu.ac.th

Received: Jun 13, 2024

Revised: Jul 10, 2024

Accepted: Jul 26, 2024

บทคัดย่อ

ผ้าทอเป็นอัตลักษณ์ของหัตถกรรมสร้างสรรค์ลวดลายบนผืนผ้าให้มีความวิจิตรงดงาม ซึ่งต้องอาศัยความมุ่งมั่นในการศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ เรียนรู้เพื่อนำมาพัฒนาฝีมือรวมถึงทักษะการผลิตผลงาน ในปัจจุบันผ้าทอเป็นสิ่งที่มีความสำคัญซึ่งมีการสร้างสรรค์ผลงานเพื่อนำไปต่อยอดเป็นสินค้าชุมชน โดยบทความนี้ได้ศึกษาและวิเคราะห์กระบวนการและการต่อยอดการสร้างสรรค์ผลงานผ้าทอกระเหรี่ยงบ้านคางใจ ตำบลแม่เก็ง อำเภอลี้ จังหวัดแพร่ ซึ่งมีการสืบสานและต่อยอดกระบวนการทอผ้าแบบกระเหรี่ยง รวมถึงการสร้างสรรค์ผลงานผ้าทอให้มีความร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: กระบวนการ, ผ้าทอ, การพัฒนาผ้าทอ

Abstract

Woven fabric is the identity of handicrafts that create exquisite and beautiful patterns on fabric, which requires determination to study the creative process. Learn to develop your skills and production skills. At present, woven fabric is a valuable thing that has been created and developed to be a community product. This article has studied and analyzed the process and extension of the creation of Karen woven fabric at Ban Kang Jai, Mae Kueng Subdistrict, Wang Chin District, Phrae

Province, which has continued and expanded the Karen weaving process. Including creating woven fabric works to be more contemporary.

Keywords: Process, woven fabric, woven fabric development

บทนำ

ผ้าทอเป็นหัตถกรรมรูปแบบลวดลาย สีสันที่วิจิตรสวยงามที่ปรากฏบนผืนผ้าแสดงให้เห็นถึงความละเอียด ประณีตบรรจง ความตั้งใจ มุ่งมั่น จิตที่เป็นสมาธิ ความอ่อนโยน สุขุมเยือกเย็น สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะที่งดงาม ทรงคุณค่ามาช้านานที่มีการสืบทอดกันมาอันยาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษจากรุ่นต่อรุ่นจนมาถึงทุกวันนี้เมืองล่องเป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีความเจริญ เป็นเมืองหน้าด่านของอาณาจักรล้านนามาก่อน มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ ตลอดจนวัดวาอารามที่เก่าแก่มากมาย เป็นร่องรอยที่เชื่อได้ว่าเป็นเมืองที่เคยรุ่งเรืองทั้งด้านสังคม ศาสนา และศิลปกรรมมาแต่โบราณ ชาวล้านนาเป็นชาวไทยพวนหรือชาวไทยโยนก ซึ่งมีเทคนิคและศิลปะในการทอผ้าเป็นของตนเอง เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว หญิงสาวชาวบ้านจะมีความสามารถในการทอผ้าไว้สวมใส่เองเพื่อใช้ในโอกาสพิเศษ เช่น พิธีแต่งงาน งานเทศกาล งานมงคลต่าง ๆ วัสดุอุปกรณ์ในการทอผ้าเป็นของพื้นบ้านที่สามารถทำขึ้นเองได้เป็นส่วนใหญ่ ไม่มีหลักฐานยืนยันที่แน่นอนว่าชาวเมืองล่องทอผ้าตีนจกมาแต่เมื่อใด แต่ความรุ่งเรืองของเมืองล่องมีมานานกว่า 200 ปี ซึ่งจากการรวบรวมผ้าทอตีนจกโบราณของอำเภอล่อง พบว่าผ้าตีนจกเมืองล่องบางผืนมีอายุเก่าแก่กว่า 150 ปี การทอผ้าตีนจก เป็นงานหัตถกรรมที่ลูกหลานเมืองล่องมีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นผู้สืบทอด รูปแบบลวดลายสีสันที่วิจิตรสวยงามที่ปรากฏบนผืนผ้าแสดงให้เห็นถึงความละเอียด ประณีตบรรจง ความตั้งใจ มุ่งมั่น จิตที่เป็นสมาธิความอ่อนโยน สุขุมเยือกเย็น สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะที่งดงาม ทรงคุณค่ามาช้านาน ลวดลายบนผืนผ้าของเมืองล่องนั้นจะเต็มไปด้วยเรื่องราวอันแสดงถึงความยึดมั่นในพระพุทธศาสนา รูปสัตว์หรือดอกไม้ พันธุ์ไม้ต่าง ๆ ล้วนเป็นตัวแทนและบ่งบอกถึงความสุขเป็นเรื่องราวที่มาจากวิถีชีวิตของชาวเมืองล่องทั้งสิ้น (วิบูลย์ สีสวรรณ, 2530 : 45-46)

ในปัจจุบัน แม้จะยังคงมีการทอผ้าตีนจกด้วยเส้นใยธรรมชาติ คือ ผ้าฝ้ายและไหม แต่สีย้อมส่วนใหญ่เป็นสีวิทยาศาสตร์ เนื่องจากหาซื้อได้ง่ายและคงทนกว่าสีธรรมชาติและมีครบทุกสีตามต้องการ การพัฒนาลวดลายและการให้สีผ้าแต่ละชิ้นได้เปลี่ยนไปเพื่อให้ตรงตามความต้องการของผู้บริโภค ลวดลายที่เกิดขึ้นใหม่แม้จะมีโครงสร้างหลักเช่นเดียวกับลวดลายโบราณ แต่ค่อย ๆ พัฒนาดัดแปลงในรายละเอียดตามที่ผู้ทอเห็นว่าสวยงาม จนไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นลายอะไร ด้านการให้สีสันทันทีเปลี่ยนไปจากลายผ้าตีนจกโบราณซึ่งใช้แม่สีที่เห็นได้เด่นชัด ผ้าทอตีนจกเมืองล่อง เป็นผ้าทอมือของชาวบ้าน ในอดีตทอขึ้นเพื่อนำไปต่อเป็นเชิงผ้าถุง ทำให้ผ้าถุงที่ชาวเหนือเรียกว่า ผ้าซิ่น มีความสวยงามยิ่งขึ้น ผ้าซิ่นที่ต่อเชิงด้วยผ้าทอตีนจกมีชื่อเรียกว่า ซิ่นตีนจก แม้ปัจจุบันจะได้มีการพัฒนารูปแบบการทอผ้าตีนจกไปเป็นผ้าจากชนิดอื่น ๆ แต่คนทั่วไปยังนิยมเรียกว่า ผ้าตีนจก

เป้าหมายการทอผ้าของชาวเมืองแพร่

การทอผ้าของชาวเมืองแพร่ แม้ว่าจะมีหลากหลายตามแต่ผู้ทอแต่ละคนจะกำหนด ซึ่งที่ทีมงานแบ่งออกได้เป็น 2 ประการดังนี้

1) ทอเพื่อใช้เองในครอบครัว เป็นเครื่องแต่งกายใช้ประกอบเชิงขึ้นเรียกว่า ขึ้นดินจกหรือถ้าครอบครัวใดมีฐานะดีมีเวลาว่างมาก ผู้หญิงในครอบครัวนั้นก็ทอผ้าขึ้นเป็นลวดลายจกทั้งผืนก็ได้ สำหรับนุ่งในโอกาสพิเศษในเทศกาลต่าง ๆ ผู้หญิงมักทอผ้าจกเมื่อใช้ในพิธีแต่งงานของตน หรือทอไว้เป็นผ้าใส่สำหรับใช้ในโอกาสสำคัญต่าง ๆ หรือทอเป็นของใช้สำหรับหญิงและชาย เช่น ทอจกเป็นผ้าเช็ดหน้า ทอจกเป็นย่ามใส่หมากสำหรับผู้หญิง ทอจกเป็นผ้าขาวม้า เป็นกระเป๋ามัดเอวสำหรับใส่ลูกกระสุนดินปืนเวลาออกไปล่าสำหรับผู้ชาย หรือว่าทำเป็นผ้าเช็ดหน้าเป็นผ้าจกที่ภรรยาทอให้สามี หรือหญิงสาวทอให้หนุ่มคนรักไว้พาดไหล่ใช้ในโอกาสพิเศษหรืองานพิธีเช่นกัน นอกจากนั้นยังทอไว้ใช้ในงานศพของตน โดยทอเป็นผ้าเช็ดหน้าเก็บไว้สำหรับปิดหน้าศพตนเองเมื่อเสียชีวิต หรือทอเป็นผืนใหญ่ไว้สำหรับคลุมศพของตน

2) ผ้าที่ใช้ในงานพิธีกรรมทางศาสนา และพิธีต่าง ๆ เช่น ทำบุญ ป้อนรำ แต่งงาน หรือเทศกาลต่าง ๆ โดยเฉพาะการทำบุญทางศาสนา มีการถวายจตุปัจจัยไทยธรรมเป็นผ้ารวมอยู่ด้วย เช่น ไตรจีวร รัตประคต อาสนะปูนั้ง ผ้าปูลาด เป็นต้น ทั้งผ้าที่ทอขึ้นเป็นพิเศษเพื่อถวายพระและผ้าที่ทอไว้ใช้ในงานเทศกาลสำคัญต่าง ๆ จึงเป็นผ้าที่ทอขึ้นด้วยความประณีต มีสีล้วน ลวดลายงดงามเป็นพิเศษ ผ้าบางผืนจะทอกันเป็นเวลาแรมปีด้วยใจรักและศรัทธา เช่น การทอผ้าจกเป็นผ้าคลุมศีรษะนาคน ทอจกเป็นย่ามพระ ผ้าห่อคัมภีร์ หรือทอจกเป็นผ้าเพื่อประดิษฐ์เป็นพวงมาลัยสำหรับใช้ประดับศาลา ประดับธรรมาสันในงานประเพณีเทศน์มหาชาติ ผ้าทอถือเป็นเอกลักษณ์ที่มีความโดดเด่นที่แสดงออกถึงความจำเพาะของท้องถิ่น มีลักษณะเป็นการเฉพาะเชิงพื้นที่ และมีความแตกต่างจากผ้าที่มีการทอมาจากโรงงาน เพราะผ้าทอเป็นผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากการกระทำด้วยมือจึงมีความหลากหลายทางด้านลวดลาย ความละเอียดที่เป็นลักษณะเด่นเฉพาะของท้องถิ่นนั้น อีกทั้งผ้าทอที่ผลิตด้วยมือหรือผ้าทอมือเป็นที่นิยมมากในปัจจุบันทั้งชาวไทยและต่างประเทศเพราะความเป็นสินค้าที่ทำด้วยมือ (Handmade) อีกทั้งการทอผ้าได้ใส่ใจในความละเอียดอ่อน ความเอาใจใส่ในผืนผ้าทอ และแสดงถึงความเป็นธรรมชาติในการทอผ้าของคนทอผ้า (เนาวมาศ นามเมือง, จารุณี มณีกุล, ชรินทร์ มั่งคั่ง, 2564: 90-100)

เป้าหมายของการศึกษาเชิงพื้นที่คือ ผ้าทอกระเหรี่ยงบ้านคางใจ หมู่ที่ 7 บ้านคางใจ ตำบลแม่เก็ง อำเภอลี้ จังหวัดแพร่ การถ่ายทอดการทอผ้าเป็นการเรียนรู้สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ศิลปะต่างๆ ที่ปรากฏเป็นการสร้างสรรค์จากความคิด การจินตนาการ และลักษณะของพื้นที่ที่เป็นจุดเด่นของชุมชนที่พบเห็นรอบ ๆ ตามสภาพแวดล้อมของชุมชน รวมถึงลักษณะที่ปรากฏตามประเพณี ความเชื่อของชุมชน การสร้างสรรค์ลวดลายบนเนื้อผ้าที่ทำมาคือเป็นการปักโดยนำเอาเมล็ดลูกเดือยที่ปลูกในพื้นที่มาประยุกต์ใช้สำหรับการตกแต่งตามความเชื่อของชนเผ่า เช่น ลายขันเงิน ลายคู่ เป็นต้น ต่อมา

ทางชุมชนกะเหรี่ยงได้มีการอนุรักษ์สืบทอดการทอผ้าโดยได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ที่เป็นพื้นที่สำหรับติดต่อประสานงาน รวมถึงเป็นพื้นที่สำหรับเรียนรู้ สร้างสรรค์ พัฒนาผลงานผ้าทอ ผลจากการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์เกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าทอมือในกลุ่มจังหวัดล้านนา สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ ดังนี้ **จุดแข็ง** ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจ คือ รูปแบบและลวดลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนกะเหรี่ยง มีเรื่องเล่าที่บ่งบอกถึงความหมายของลวดลายเสื้อ เสื้อมะเดื่อย คือ เสื้อของชาวกระเหรี่ยงผู้หญิงที่แต่งงานแล้ว เสื้อมะเดื่อยลายชั้นเงิน หมายถึง เป็นขวัญถุงขวัญเงินค้าขายทำมาหากินรุ่งเรือง สำหรับผู้ที่สวมใส่ ลายคู่ หมายถึง บุคคลที่สวมใส่มักจะมีคู่ครองอยู่ด้วยกันจนแก่เฒ่า **จุดอ่อน** ขาดเทคนิคการออกแบบผลิตภัณฑ์ ขาดการออกแบบลวดลายในพื้นผ้า และขาดกลไกการตลาด ปัญหาอุปสรรค ขาดพื้นที่จัดแสดงสินค้าของชุมชนชาวกะเหรี่ยงเป็นของชุมชน ขาดงบประมาณในการสนับสนุน ขาดการส่งเสริมการเรียนรู้การสร้างลวดลาย การออกแบบผลิตภัณฑ์บนพื้นผ้า และกลไกทางการตลาด

กระบวนการสร้างสรรค์ผ้าทอ

สำหรับกระบวนการสร้างสรรค์ผ้าทอทางทีมงานจึงได้สรุปกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานผ้าทอมือในกลุ่มจังหวัดล้านนา โดยเน้นที่เป้าหมายคือบ้านคางใจ ตำบลแม่เก็ง อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ทั้งทางด้านภาษา วิถีชีวิต วัฒนธรรม รวมถึงลักษณะการแต่งกายด้วยผ้าทอของกลุ่มชาติพันธุ์ และทางทีมงานจึงเข้าศึกษาและมีการถ่ายทอดกระบวนการสร้างสรรค์ผ้าทอ ดังนี้

1) การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง (Product Design) การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอบ้านคางใจ ตำบลแม่เก็ง อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ เป็นแบบเรียบง่ายไม่มีความซับซ้อนและน่าสนใจ การประดับลวดลายบนพื้นผ้าเป็นไปตามแบบเดิมของพื้นที่บ้านคางใจโดยเน้นที่การสร้างสรรค์ ไม่ลอกเลียนแบบหรือดัดแปลงความคิดเดิมที่มีมาก่อน เพื่อจะได้ผลงานที่ตอบสนองกับความต้องการของผู้ใช้เกิดประโยชน์ในการใช้สอยหรือความต้องการไม่ได้มีการมุ่งเน้นเพื่อความสวยงาม รูปทรงของผลิตภัณฑ์ โดยลักษณะของการออกแบบมีความหมายใน 2 ลักษณะ คือ การออกแบบเพื่อสร้างความเป็นมนุษย์คือทางจิตใจ การเรียนรู้ และการออกแบบเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต สำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอบ้านคางใจ ตำบลแม่เก็ง อำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่ ทางผู้วิจัยได้วิเคราะห์การออกแบบผ้าทอของบ้านคางใจ พบว่า การออกแบบผลิตภัณฑ์ผ้าทอของบ้านคางใจในปัจจุบันเป็นการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ในขั้นเริ่มต้นเป็นการรวบรวมผู้ที่สนใจในการทอผ้าและผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้ากะเหรี่ยง และมีการศึกษากระบวนการทอผ้ากะเหรี่ยงบ้านคางใจ ซึ่งในรูปแบบเดิมที่ใช้ทอคือ กี่เอน โดยมีขั้นตอนในการทำดังนี้ (บัวขาว เป้งจันทร์: 2563)

1) ด้านการสร้างสรรค์เส้นฝ้ายและสร้างสีเส้นฝ้าย การทำเส้นฝ้ายที่นำมาทอเป็นผ้าที่เกิดจากฝ้ายที่ปลูกกันเองตามบ้านเรือน มีกระบวนการสร้างเส้นฝ้ายตามรูปแบบของชาวกะเหรี่ยง และนำเส้นฝ้ายมาย้อมเพื่อสร้างสีให้กับเส้นฝ้าย ซึ่งจะได้เส้นฝ้ายที่เป็นสีธรรมชาติตามที่ต้องการ (บัวโรย จันทรศรีแก้ว: 2563) เช่น ครั่ง ให้สีแดง ชมพู ม่วง คราม ให้สีน้ำเงิน กรม พ้า, ใบมะม่วง ใบหูกวาง ใบขี้เหล็ก ใบสาบเสือ ให้สีเหลือง, ใบคำเงาะ ใบคำแสด ให้สีส้ม, ใบฟาง ให้สีแดง น้ำตาล, มะเกลือ ให้สีดำ น้ำตาล, ใบมะม่วง + คราม ให้สีเขียวและครั่ง + คราม ให้สีม่วง เป็นต้น และในปัจจุบันมีการนำเส้นฝ้ายสำเร็จรูปมาใช้บ้างแต่ยังคงมีการผลิตเส้นฝ้ายจากธรรมชาติเพื่อการสร้างสรรค์งานผ้าทออยู่ในพื้นที่

2) ด้านศิลปะการทอบนผืนผ้า เป็นการทอตามรูปแบบที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ศิลปะต่างๆ ที่ปรากฏเป็นการสร้างสรรค์จากความคิด การจินตนาการ และลักษณะของพื้นที่ที่เป็นจุดเด่นของชุมชนที่พบเห็นรอบ ๆ ตามสภาพแวดล้อมของชุมชน รวมถึงลักษณะที่ปรากฏตามประเพณี ความเชื่อของชุมชน มีการนำมาสร้างสรรค์ ประยุกต์และถ่ายทอดลงบนผืนผ้าทอ

3) ด้านการสร้างผลิตภัณฑ์ การตัดเย็บขึ้นรูปผ้าเพื่อการใช้สอยของบ้านคางใจ เป็นการนำผ้าที่ทอได้มาตัดเย็บเพื่อการใช้งาน เช่น ถุง (ถุงย่าม) เสื้อ ผ้าซิ่น ผ้าคลุม เป็นต้น (จันทรพิชญ คำเหลือง: 2563) และการสร้างผลิตภัณฑ์ที่เป็นลักษณะเฉพาะของผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจ ซึ่งมีความแปลกไปจากกะเหรี่ยงพื้นที่อื่น ๆ เช่น กะเหรี่ยงแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ กะเหรี่ยงแม่สลด แม่ระมาด จังหวัดตาก เป็นต้น เนื่องจากมีความเป็นลักษณะเฉพาะของบ้านคางใจคือ การสร้างลวดลายบนผืนผ้าให้เกิดความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ เช่น ลายคู่และลายชั้นเงิน ที่มีความเชื่อของชาวกะเหรี่ยงบ้านคางใจ และสร้างความน่าสนใจในลวดลายทำให้ผู้บริโภคที่เข้ามาท่องเที่ยวหรือได้พบเจอเกิดความสนใจในลวดลายทั้งสองที่กล่าวมา (บัวโรย จันทรศรีแก้ว: 2563)

4) ด้านลวดลาย การสร้างลวดลายในเนื้อผ้ายังไม่หลากหลายเนื่องจากชาวบ้านยังไม่เข้าใจในการออกแบบลวดลายมากเท่าที่ควร การจะทำลวดลายบนเนื้อผ้าสำหรับชาวบ้านเป็นสิ่งที่ทำได้ค่อนข้างยาก โดยมากจะเป็นการทอแบบเรียบง่าย สำหรับการสร้างลวดลายบนเนื้อผ้าที่ทำมาคือเป็นการปักโดยนำเอาเมล็ดลูกเดือยที่ปลูกในพื้นที่มาประยุกต์ใช้สำหรับการตกแต่งและการสร้างสรรค์ลวดลายตามความเชื่อของชนเผ่า เช่น ลายชั้นเงิน ลายคู่ เป็นต้น จึงทำให้เป็นจุดเด่นในการสร้างผลงานผ้าทอของพื้นที่

การต่อยอดกระบวนการสร้างสรรค์ผ้าทอ

หลังจากกระบวนการถ่ายทอดการสร้างสรรค์ผ้าทอ ที่มงานยังมีการส่งเสริมกิจกรรมสำหรับศูนย์การเรียนรู้เพื่อนำมาต่อยอดในการสร้างสรรค์ในด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมแก่การนำไปพัฒนาได้อีกในอนาคต ซึ่งประกอบด้วย

1. การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง (Product Development)

การยกระดับของผลิตภัณฑ์ในปัจจุบันของบ้านคำใจได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐให้การส่งเสริมและสนับสนุนประชาสัมพันธ์ผ้าทอและคนในพื้นที่เข้ามาเป็นวิทยากรถ่ายทอดความรู้ เช่น แม่ครูประนอม ทาแปง (ศิลปินแห่งชาติ สาขาประณีตศิลป์-ศิลปะการทอผ้า พ.ศ. 2553) ที่ให้ความอนุเคราะห์ถ่ายทอดความรู้ด้านการทอผ้าให้กับผู้ที่สนใจได้เกิดความรู้และความเข้าใจการทอผ้า โดยการประสานงานจาก นางจันทร์เพ็ญ คำเหลือง ซึ่งเป็นผู้ที่ริเริ่มในการสืบสานผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคำใจ รวมถึงได้รับความอนุเคราะห์จาก คุณจิระศักดิ์ เวียงเก่า (คุณช้าง บายศรี) ที่เมตตาในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการปักผ้า การสร้างสรรค์ลวดลายบนเนื้อผ้าให้กับคนในพื้นที่เพื่อจะต่อยอดและพัฒนาผลิตภัณฑ์การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอบ้านคำใจ มีทั้งรูปแบบผ้าทอ และการปักลวดลายจากลูกเดียว แต่ละลวดลายมีลักษณะที่เฉพาะ เช่น ลายชั้นเงิน ลายคู่ เป็นต้น เพื่อให้ตอบสนองกับความต้องการของลูกค้า อีกทั้งการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอบ้านคำใจ ยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่มองเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ผ้าทอบ้านคำใจ ทำให้บ้านคำใจเป็นมีศูนย์ผ้าทอ เป็นแหล่งรวบรวม ประสานงานสำหรับหน่วยงาน (สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ, 2564: 28–44)

2. การตลาด (Marketing)

ด้านการตลาดของผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคำใจ เดิมการดำเนินผลิตเพื่อจำหน่ายในพื้นที่และพื้นที่ใกล้เคียง การขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในเรื่องของการประชาสัมพันธ์ เนื่องจากผู้ผลิตมีพื้นฐานด้านการทอผ้าค่อนข้างน้อย ไม่มีความเข้าใจด้านการตลาด ต่อมาเกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้านที่ทอผ้าเพื่อเป็นพื้นที่สำหรับเป็นศูนย์ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคำใจ โดยการนำของนางจันทร์เพ็ญ คำเหลือง ที่ได้เป็นกำลังหลักในการพัฒนาและติดต่อกับองค์กร หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อติดต่อซื้อขายผลิตภัณฑ์จนเป็นที่รู้จักมากกว่าเดิม จากนั้นมีหน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริม สนับสนุนให้ความรู้ด้านการตลาดโดยการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่าง ๆ (วรรัตน์ กบเสาร์: 2563) เช่น เฟซบุ๊ก การออกบูทประชาสัมพันธ์ ผ่านหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่เปิดโอกาสให้นำเสนอผลิตภัณฑ์ โดยการจัดแสดงสินค้าในระดับจังหวัด ระดับภาค และระดับประเทศ โดยมีการจัดแข่งขันผลิตภัณฑ์ในแต่ละระดับตามเกณฑ์ที่ได้กำหนด คือตั้งแต่ 1 ดาว ถึงระดับ 5 ดาว จนทำให้ผลิตภัณฑ์ได้รับการเปิดตัวและทำให้ผู้บริโภคเกิดความสนใจและติดตามการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ จึงทำให้การตลาดเกิดความคล่องตัว

3. การเรียนรู้ผลิตภัณฑ์ผ้าทอกะเหรี่ยง (Learning)

การเรียนรู้ด้านการทอผ้ากะเหรี่ยงของคนในพื้นที่โดยมากจะได้รับการถ่ายทอดผ่านครอบครัว เครือญาติ ลูกหลานที่มีความสนใจ สำหรับการเรียนรู้ระหว่างสมาชิกหรือผู้ประกอบการด้วยกันเป็นการสอนกันเองภายในกลุ่มแบบพี่สอนน้อง เพื่อนสอนเพื่อน และปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญเป็นผู้ถ่ายทอดให้ความรู้ในกลุ่ม เพื่อต้องการปลูกฝังความรัก ตระหนักและเป็นการสืบสานในอาชีพของท้องถิ่นให้เกิดมีคุณค่า ต่อมาทางกลุ่มผู้ผลิตผ้าทอได้ประสานความร่วมมือกับสถานศึกษาในพื้นที่ได้จัดทำหลักสูตร

ระยะสั้นในโรงเรียนเพื่อถ่ายทอดให้กับเยาวชนในชุมชน โดยมีกระบวนการขั้นตอนการเรียนรู้ คือ (แหล่ง
อุตะนะ: 2563)

1) การเตรียมตัว ผู้เรียนรู้จะต้องมีความพร้อมที่จะรับ ต้องเปิดใจที่จะเรียนรู้เพราะการทอผ้าไม่
เพียงแค่มองเห็นแล้วลงมือปฏิบัติจะต้องสร้างสรรค์งานผ้าทอได้ เพราะกระบวนการในการทอผ้าแต่ละ
ลวดลายที่ทอในผืนผ้าจะต้องอาศัยเวลาและประสบการณ์เพื่อให้เกิดผลงาน

2) การศึกษาข้อมูล ผู้เรียนต้องเรียนรู้ให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบต่าง ๆ ของการ
ทอผ้า เช่น เส้นฝ้าย ก็ การม้วนฝ้าย การต่อฝ้าย การยกฝ้าย การเก็บฝ้าย เป็นต้น ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ต้อง
มีการศึกษาอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ต้องใช้เวลาในการศึกษาเพื่อจะได้เก็บรายละเอียดขององค์ความรู้
ได้อย่างครบถ้วน

3) การประยุกต์ การสร้างสรรค์งานผ้าทอที่เกิดจากการจากการนำเอากองค์ความรู้ที่ได้จาก
การเรียนรู้ การจดจำจากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำมาพัฒนาผลงานผ้าทอมือกะเหรี่ยงให้เกิดความ
ยั่งยืนและเกิดผลงานที่เป็นความต้องการของสังคม

การเรียนรู้ผ้าทอกะเหรี่ยงเริ่มต้นจากถ่ายทอดผ่านคนในครอบครัวและคนที่สนใจ ระหว่าง
สมาชิก ผู้ประกอบการด้วยกันเป็นการสอนกันเองภายในกลุ่มแบบพี่สอนน้อง เพื่อนสอนเพื่อน และหรือ
ปราชญ์ชาวบ้านที่เชี่ยวชาญเป็นผู้ถ่ายทอดให้ความรู้ในกลุ่ม ต่อมา มีการสร้างหลักสูตรโดยความ
ร่วมมือจากสถานศึกษาและศูนย์การเรียนรู้ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจให้เป็นหลักสูตรระยะสั้นเพื่อให้
เยาวชนได้เรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ผ้าทอ

4. เครือข่ายความร่วมมือผ้าทอกะเหรี่ยง (Network cooperation)

การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผ้าทอกะเหรี่ยงประกอบไปด้วยชุมชนบ้านคางใจ บ้านคางปินใจ
บ้านสลก บ้านหัวทุ่ง เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้รูปแบบผลิตภัณฑ์ การสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ การสร้าง
เครือข่าย การตลาด การเปิดโอกาสให้มีพื้นที่นำเสนอผลิตภัณฑ์ในรูปแบบของราคาปลีกและส่ง มีการ
จัดตั้งศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ของแต่ละพื้นที่เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าผ้าทอกะเหรี่ยง (จันทร์เพ็ญ คำ
เหลือง: 2563) เช่น แม่ครูประนอม ทาแปง บ้านหัวทุ่ง ได้ถ่ายทอดความรู้ด้านการเลือกสรรผ้าซึ่งเป็น
วัตถุดิบตั้งต้นในการทอผ้าจะต้องมีระดับคุณภาพมาตรฐานเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นสำหรับผู้บริโภค
การจับผ้าที่ต้องได้รับการฝึกฝนเรียนรู้ทักษะในการทำผืนผ้า การขึ้นผ้าสำหรับเตรียมเพื่อทำการทอ
จะต้องเรียนรู้ลำดับและขั้นตอนของการทำ การทอซึ่งจะต้องใช้ฝีมือและทักษะองค์ความรู้ในการทอผ้า
รวมถึงการประยุกต์พัฒนาการทออย่างเหมาะสม การเก็บผ้าที่ได้ทอเป็นผืนจะต้องดำเนินการอย่างไรมี
กระบวนการหรือวิธีการเก็บอย่างไรเพื่อรักษาผลิตภัณฑ์ที่ได้เป็นอย่างดีและสามารถนำไปใช้ประโยชน์
ด้านอื่นได้ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้เป็นสิ่งที่แม่ครูประนอม ทาแปง ได้ถ่ายทอดให้กับกลุ่มทอผ้าบ้านคาง
ใจ รวมถึงยังคงให้คำปรึกษาสำหรับกลุ่มผ้าทอบ้านคางใจอย่างสม่ำเสมอ

5. การถ่ายทอดผ้าทอกะเหรี่ยง (Knowledge transferring)

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ด้านผ้าทอของบ้านคางใจ เป็นการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นโดยเฉพาะครอบครัว และต้องเป็นผู้ที่มีความสนใจในด้านผ้าทอ เนื่องจากการทอผ้าเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยสร้างความสนใจให้กับคนรุ่นใหม่ การถ่ายทอดจึงมีในวงแคบและมีจำนวนน้อย ผู้ที่มีความสามารถในการทอผ้าก็มักเป็นผู้สูงวัยที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากรุ่นก่อน ในส่วนของผู้ที่สืบทอดในปัจจุบันยังมีจำนวนน้อยที่มีความสนใจในการทอผ้า (ณัฐวุฒิ เต็มเชียว: 2563) เนื่องจากการพัฒนาทางด้านสังคมทำให้เกิดความก้าวหน้าและความหลากหลายในการทำงานหรือสร้างอาชีพ คนรุ่นใหม่ส่วนน้อยที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับผ้าทอ จึงทำให้บ้านคางใจมีผู้ที่สามารถทอผ้าแบบนี้ได้จำนวนน้อยลงไปมาก คนที่มีความสามารถทอผ้าได้อย่างชำนาญหรือมีฝีมือ มีทักษะด้านการทอผ้ามีน้อย จึงทำให้ขาดช่วงในการสืบสานและการถ่ายทอด หรือแม้แต่การสร้างผลิตภัณฑ์ตามจำนวนความต้องการของผู้บริโภคก็ต้องมีการคัดเลือกให้ผู้ที่มีความชำนาญในการทอผ้าเพื่อไม่ให้งานเกิดความเสียหาย ในปัจจุบันมีความพยายามส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เรียนรู้ในการทอผ้าเพื่อเป็นอาชีพหรือทักษะติดตัวของตัวเอง

สรุป

บริบทพื้นที่ชุมชนกะเหรี่ยงที่มีการสืบทอดอัตลักษณ์ของชนเผ่าด้านผ้าทอและการปักลวดลายบนผ้าทอ รวมถึงการนำเสนอด้านความหมายของผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้น การออกแบบผลิตภัณฑ์ของบ้านคางใจเป็นรูปแบบเดิมที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ มีการนำเอาลวดลายเดิมมาใช้ คือ การทอผ้าด้วยกี่เอวและนำผืนผ้าที่ได้มาตัดเย็บให้เกิดเป็นเครื่องนุ่งห่ม รวมถึงมีการนำลูกเดือยที่เป็นพืชในพื้นที่มาตกแต่งบนผืนผลิตภัณฑ์เครื่องนุ่งห่ม ในด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาให้ความรู้ในการสร้างผลงาน แต่กลุ่มผ้าทอบ้านคางใจก็ยังคงมีความเป็นเอกลักษณ์ของตนเองด้านการทอผ้าซึ่งปัจจุบันมีการประยุกต์ใช้หูก (อุปกรณ์ทอผ้า) แทนที่กี่เอวแต่ก็ยังคงรักษาความเป็นเอกลักษณ์การทอผ้าด้วยกี่เอว และลวดลายผลิตภัณฑ์ได้เป็นอย่างดี ในด้านการตลาด ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจได้รับโอกาสนำเสนอผลิตภัณฑ์จากทางภาครัฐส่งเสริมสนับสนุนจัดเวทีแสดงสินค้า ซึ่งส่งผลทำให้ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจเป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้นในสังคม ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมามีผู้สนใจเดินทางเข้ามาเยี่ยมชมและเลือกซื้อผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น ในด้านการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้ทางด้านการทอผ้าด้วยหูกและกี่เอวซึ่งในอดีตมีการถ่ายทอดผ้าครอบครัวหรือเครือญาติ แม้ในปัจจุบันจะเปิดโอกาสให้เรียนรู้แต่ก็มีผู้สนใจไม่มากนักเนื่องจากการทอผ้าเป็นสิ่งที่ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้และการสร้างผลงาน จึงทำให้คนรุ่นใหม่มองว่าไม่มีความน่าสนใจเป็นสิ่งที่สร้างรายได้ไม่มากและใช้เวลายาวนาน จึงเกิดการเปลี่ยนลักษณะการทำงานเพื่อเลี้ยงชีพด้วยวิธีการออกไปหางานทำต่างถิ่น เป็นเหตุที่ทำให้ไม่มีผู้ที่สืบทอด ในปัจจุบันมีการฟื้นฟูสืบสานการทอผ้าทอกะเหรี่ยงขึ้นโดยการติดต่อประสานกับส่วนงานราชการที่เกี่ยวข้องให้มาช่วยเหลือไม่ว่าเป็นงบประมาณ วิทยากรจากปราชญ์ชาวบ้านในด้านผ้าทอ การออกแบบลวดลายจนเป็นที่รู้จักมาและได้รับการตอบรับจากผู้สนใจในผลงานผ้าทอกะเหรี่ยงของบ้านคางใจ จนมีงานที่ได้รับการสั่งจองอย่างไม่ขาดสายแต่บางครั้ง

ผู้สนใจยังต้องการรูปแบบที่สร้างสรรค์แบบใหม่ชาวบ้านไม่สามารถทำได้จึงทำให้ขาดผู้ที่มาช่วยสร้างสรรค์งานผ้าทอเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ทำให้เป็นเหตุผลของทางกลุ่มผ้าทอบ้านคางใจรับจองผลิตภัณฑ์ได้ไม่มาก และต่อมาได้หาช่องทางในด้านเครือข่ายความร่วมมือที่หลายภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทักษะฝีมือและการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ เช่น แม่ครูประนอม ทาแปง ที่ได้ให้คำปรึกษาทางด้านผ้าทอกับกลุ่มผ้าทอบ้านคางใจ การถ่ายทอดกระบวนการและแนวคิดในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เพื่อให้ตอบรับกับความต้องการของคนร่วมสมัยและการหาพื้นที่ให้กับผ้าทอกะเหรี่ยงได้นำเสนอผลิตภัณฑ์

เอกสารอ้างอิง

- จันทร์เพ็ญ คำเหลือง. (15 กันยายน 2563). การพัฒนาและสร้างสรรค์ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจ. (สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ, สัมภาษณ์).
- ณัฐวดี เต็มเขียว. (15 กันยายน 2563). การพัฒนาและสร้างสรรค์ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจ. (สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ, สัมภาษณ์).
- เนาวมาศ นามเมือง, จารุณี มณีกุล, ชรินทร์ มั่งคั่ง. (2564). การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง ผ้าทอกะเหรี่ยง เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผ้าทอวิถีเขียวของโรงเรียนแม่ต๋นวิทยาคม จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตแพร่*, 7(1), 90–100.
- บัวขาว เบ้งจันทร์. (15 กันยายน 2563). การพัฒนาและสร้างสรรค์ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจ. (สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ, สัมภาษณ์).
- บัวโรย จันทร์ศรีแก้ว. (15 กันยายน 2563). การพัฒนาและสร้างสรรค์ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจ. (สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ, สัมภาษณ์).
- วรรัตน์ กบเสาร์. (15 กันยายน 2563). การพัฒนาและสร้างสรรค์ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจ. (สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ, สัมภาษณ์).
- วิบูลย์ สีสวรรณ. (2530). *ผ้าไทย: พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม*. กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์พรินต์ติ้งกรุ๊ป.
- สมจิต ขอนวงศ์, ปัญญา สุนันตา, ปุณยวีร์ มงคลพิพัฒน์พร, ดำเนิน หมายดี, นพรัตน์ รัตนวงศ์. (2564). การส่งเสริมการเรียนรู้ด้านศิลปะเชิงสร้างสรรค์ผ้าทอของเยาวชนและผู้สูงอายุในกลุ่มจังหวัดล้านนา. *วารสารบัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตแพร่*, 7(1), 28–44.
- แหล่ง อุตะนะ. (15 กันยายน 2563). การพัฒนาและสร้างสรรค์ผ้าทอกะเหรี่ยงบ้านคางใจ. (สมจิต ขอนวงศ์ และคณะ, สัมภาษณ์).